

<https://doi.org/10.26565/2074-8167-2024-54-01>

УДК 37.014.3:37.016:502/504

Іван Михайлович Безена

кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти,
комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної
освіти» Дніпропетровської обласної ради»,
вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, Україна, 49006
ivanbezen@ukr.net ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7169-2038>

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ТА СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ІСТОРИЧНІЙ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано процеси трансформацій історичної освіти, які здійснюються в контексті Концепції «Нова українська школа» та системи вищої освіти, які окреслюють ключові питання оптимізації структури і змісту історичної освітньої галузі знання. Наскрізною канвою у сфері шкільного навчання та основою окреслених процесів стає новий Державний стандарт базової середньої освіти та трансформації в змісті професійної підготовки у вищій школі. Автором відмічено, що розпочато роботу із осучаснення та деколонізації змісту навчальних програм з історії України та Всесвітньої історії, здійснюється переосмислення ходу національної історії в окресленому контексті, наповнюється дослідницькими результатами щодо різних періодів історії та їх оцінки, новий погляд на події й факти, діяльність історичних постатей тощо. Особливе місце в цьому контексті належить індивідуальному розвитку наскрізних знань з історії та впливу діяльності людини на економічний, соціальний та політичний розвиток оточуючого світу, світосприйняття і полікультурність жителів краю, тощо.

У статті розглядаються нормативні, наукові й практичні питання з аналізу процесів трансформацій історичної освітньої галузі школи (навчальних програм, навчальних підручників), які направлені на розвиток національної ідентичності особистості через нові навчальні лінії та переосмислення історичного минулого та діяльності українського суспільства в розбудові державності. Основна увага була направлена на дослідження змісту історичних знань у базовій середній освіті, яка йде відповідно до нової редакції Державного стандарту в контексті «Нова українська школа». Методи дослідження даної наукової проблеми були – аналіз нормативних і практичних питань трансформаційних процесів в змісті історичної освіти, співставлення окремих тем і проблем історичної освіти, прогнозування перспектив освітніх процесів тощо.

Ми прийшли до висновків про актуальність проблеми трансформації історичної освіти через зміст, оновлення методичного інструментарію, переосмислення і деколонізація інформації про історичні процеси ще не завершена, вона потребує наступних дослідницьких осмислень, аналізу та коригування осмислень.

Ключові слова: *зміст шкільної освіти, історична галузь знань, підручники, навчальні програми, державні стандарти, сталий розвиток особистості.*

Як цитувати: Безена І.М. Національна ідентичність особистості та сучасні трансформації в історичній галузі знань середньої школи. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2024. №54. С. 6-14. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2024-54-01>

In cites: Bezena, I. M. (2024). National identity of the individual and modern transformations in the historical field of secondary school knowledge. *Scientific notes of the pedagogical department*. №54. 6-14. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2024-54-01> [in Ukrainian].

Вступ. Сучасні зовнішні та внутрішні виклики підтвердили особливу вагу розвитку нових світоглядів щодо історичної освітньої галузі у змісті шкільної освіти, як фактору з розвитку української ідентичності, політичної (громадянської) нації. Самовизначення, самоідентифікація та самоорієнтація людини на національну, демократичну і суверенну державу є свідченням досить високого рівня розвитку культури демократичного суспільства, сучасних ціннісних світоглядів людини й чуттєвого відношення до прав людини громадянського середовища.

Одним із ключових кроків до розвитку освітнього простору й особистості є наскрізні лінії у змісті шкільної освіти, який зорієнтовано на загальнолюдські норми зорієнтовані на стимулювання єдності від колективу до нації, національних інституцій та конструктивне об'єднання навколо цілей громадян для розбудови і розвитку громадянського суспільства. Сучасна освіта є основоположним й дієвим інструментом виховання сучасної людини, формування її через розуміння і активне ставлення до національного простору території й суспільного ландшафту держави, які поглиблюватимуть прагнення до громадської діяльності на принципах демократії і свободи. Раніше розпочата реформа шкільної освіти в Україні – за Концепцією «Нова українська школа» (далі – НУШ) і сучасні поступи у вищій школі відкривають нові змістові лінії у глибинному впливі на процеси розвитку стійкості нації, громадянської активності особистості, які сприяють консолідованому розвитку суверенної держави, демократизації суспільного простору та досягнення гідного європейського рівня життя в країні.

Аналіз останніх досліджень. Окреслена тема активно досліджується у різних контекстах такими сучасними українськими та зарубіжними вченими: Я. Грицак, О. Дєдуш, О. Міхно, Д. Ковальов, О. Кирилюк, Н. Лопатська, С. Плохій, О. Седляр, Т. Снайдер, Н. Трач, О. Удод, Л. Угрин, Р. Шпорлюк тощо. В ході дослідження для нас стали цікавими їх інтегровані світоглядні осмислення процесів ідентичності через національну пам'ять, мову, культуру, військову службу, регіональні особливості, політичні, філософські та інші аспекти у розвитку індивідуального ототожнення людини.

Мета статті. Окреслити ключові нормативні, наукові й практичні питання з аналізу трансформацій історичної освітньої галузі школи (навчальних програм, навчальних підручників), які направлено на розвиток ідентичності особистості, національної зорієтова-

ності на повноцінне процеси само-визначення, -ідентифікації, -орієнтації та -вираження.

Виклад основного матеріалу. Ми розуміємо та вважаємо, що виховання і освіта є ключовими факторами, які роблять свій вагомий індивідуальний вплив на світогляд особистості через зміст навчальних дисциплін, педагогічної діяльності, які направлено на формування культури індивідуального розвитку ідентичності особистості й освітнього зростання. Звичайно, сьогодні значна увага педагогічної і наукової спільноти направлена: на глибинне дослідження процесів реалізації стратегій і освітньої практики з розвитку індивідуальної культури національної ідентичності й розвитку самосвідомої особистості; розвиток у особистості індивідуальних якостей, які відображають власне ототожнення із українським краєм і народом, розділяють його загальнолюдські цінності і принципи життєдіяльності; пошук нових фрагментів педагогічного простору, який направлено на індивідуальний розвиток людини і поглиблення демократичних основ держави. З окремих питань ми вже проводили узагальнення педагогічних процесів з трансформацій історичної освіти, яка змінюється відповідно до нових суспільних запитів та освітньої потреби особистості [2, с. 120-125].

Відмічаємо, що окреслену наукову і педагогічну проблему можна розглядати через контексти різних галузей науки – філософії, педагогіки, історії, менеджменту тощо. Так, з огляду на філософські осмислення проблеми відмічаємо значне число світоглядних парадигм, які по-перше, висувуються через гносеологічні та аксіологічні контексти (культуру, умови існування й цивілізаційного розвитку людства, криза як перехідний період для вироблення нових ціннісних орієнтирів та народження нової генерації людства); по-друге, з'ясування надважливого питання – наскільки сучасне людство спроможне змінити напрям цивілізаційного розвитку й забезпечити для себе стійке безпечне і розвинене майбутнє [19, с.30]. Сучасна педагогічна наука постійно досліджує теоретичні та практичні питання впливу глобалізаційних процесів на розвиток особистості та педагогічно-освітній простір. Історична наука, менеджмент та інші галузі вже визначили свої важливі вектори досліджень в окресленому напрямку.

В. Сухомлинський відмічав, що найменше ослаблення, спрощення, примітивізм в практичній роботі хоча б на одній ділянці роботи можуть зробити безглуздим процеси дослідження

і узагальнення результатів практичної роботи [16, с.60]. Тому чіткість наукового дослідження практики роботи та результатів діяльності педагогічного колективу мають проходити в чіткому й зрозумілому ритмі співпраці. Адже проблема громадянського виховання, становлення індивідуальних патріотично-змістових цінностей, формування національно-свідомої ідентичності особистості, це процеси, які мають проходити з розумінням виховної й аналітичної справи, вірними у тлумаченні змісту, та поєднанні теоріями сутності й науковими принципами професійної справи педагога як представника національного суспільства.

Дослідження останніх десятиріч свідчать про сприйняття глобалізаційних процесів як об'єктивного процесу із певними силовими впливами на суспільства, економіку та особистість. В окресленому процесі можна побачити як позитивні, так і негативні процеси. Один із них це гіперболізований простір обміну інформацією через цифрові мережі «Інтернет», який змушує особистість в реальному житті спілкуватися на відстані і досить спрощеною мовою комунікації, відповідно вказане явище з одного боку – несе позитивні передумови для інтелектуального та технологічного прориву, розширення комунікативного і культурного розвитку, а з іншого – посилює розриви економічної і соціальної рівності, стилів життя й належності до етносів, руйнування або розмивання проявів ідентичності особистості та традиційної культури, моральності й ціннісних орієнтирів [19, с.18]. Враховуючи окреслені тенденції, ми спробуємо дослідити освітні процеси трансформацій і окреслити досягнуті результати у формуванні національної ідентичності особистості через змістові лінії історичної освіти. Але в окреслених контекстах ми враховували те, що середня освіта перебуває у глибокому і тривалому трансформаційному процесі – з одного боку, завершення навчання здобувачів освіти за старим Державним стандартом (2011 року), з другого, реалізацією нового Державного стандарту (редакція 2020 року); паралельно, проводиться робота з підготовки нових (відповідно нового Державного стандарту) й оновлення старих (відповідно до старого Державного стандарту, але враховуючи внесені сьогодні зміни) навчальних підручників на перехідний період від «старої» школи до НУШ. Час складний, але ми маємо його пройти ефективно і результативно не втрачаючи часу й ресурсів.

Я. Грицак відмічає, що «українська історія стає великим пробним каменем, який вияв-

ляє чинність тих чи інших теорій, навіть, якщо безпосередньо вони не стосуються України» [4, с.17]. Необхідно відзначити, що історія як наука, як навчальна дисципліна у шкільному навчанні, навчальна програма та підручник є ключовими теоретичними компонентами самоідентифікації найрізноманітніших груп населення: школярів, їх батьків, педагогів, громадян.

Ми не ставимо за мету розглядати теоретичні питання з проблеми ідентичності особистості, а спробуємо окремими пунктирами розглянути й окреслити питання змістових трансформацій у процесі регулювання вивчення історичної минушини нашого народу та набуття окреслених ототожнюючи ознак школярами. У Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 141-р. відмічається, що «утвердження української національної та громадянської ідентичності громадян є одним із основних елементів формування здатності держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам, а отже, набуває особливого значення для сфери національної безпеки і оборони» [11]. Окреслене, сьогодні значно підсилюється ще й у зв'язку із гібридною війною російського агресора за окремі періоди історії наших земель, оцінки розвитку української культури та народу, утвердження державності й національної пам'яті, ідентичності і цінностей.

Окрім всього, відмічаються основні причини виникнення педагогічно-освітніх проблем у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, серед них є: 1) наявність деструктивного впливу на українське суспільство імперського, колоніального і комуністичного тоталітарного режимів; 2) недостатній рівень медіаграмотності (навичок медіакультури), зокрема в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій; 3) недостатня кількість цифрового та культурного українськомовного продукту для різних вікових категорій та цільових груп; 4) відсутність єдиної державної інформаційно-просвітницької політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності; 5) відсутність механізмів та системних підходів щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, які можуть бути залучені до процесів реінтеграції населення тимчасово окупованої території; 6) відсутність системного й глибинного характеру військово-патріотично-

го виховання населення всіх вікових категорій, як наслідок – формування системи під впливом деструктивних внутрішніх і зовнішніх факторів (держави-агресора); 7) концентрація зусиль інститутів громадянського суспільства на найбільш злободенних питаннях за рахунок звуження інших напрямів просвітництва (зокрема утвердження української національної та громадянської ідентичності) [11].

Відповідно, далі переходячи до практичної площини нашого дослідження, зупинено увагу на окремих положеннях Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) (далі – Державний стандарт). Він визначив мету через наступні контексти педагогічно-освітнього завдання щодо «виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу». Окрім того, окреслено ціннісні орієнтири у змісті історичних знань, ціннісних основ особистості й компетентностей: формування активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей, його історико-культурного надбання і традицій; плекання любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля [6]. Відмічаємо, що окреслені орієнтири пронизують й навчальну програму з історії та підручники через побудову цілісної моделі всього курсу історії України та Всесвітньої історії від 5 до 12 року навчання в середній школі. Адже український національний простір тісно пов'язаний і зорієнтований на соціокультурну євроінтеграцію у загальноєвропейську ідеологію сталого розвитку, демократії, свободи та відповідальності.

До ключових компетентностей, які окреслює Державний стандарт, та з певного їх числа ми обрали два основних, які відносяться до нашої теми дослідження та до них належать:

а) вільне володіння державною мовою, що передбачає вміння: 1) здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм сучасної української літературної мови, типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів тощо; 2) здобувати та опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей; 3) відповідально,

усвідомлюючи цінність української мови як мови взаємодії на всій території держави, використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження; 4) відповідно до ситуації ефективно виражати ідеї, почуття, пояснювати та обговорювати факти, явища, події, обґрунтовувати свої погляди та переконання в усній і письмовій формі у різних особистісних і соціальних контекстах (побутових, навчальних, громадських тощо), спираючись на мовний і мовленнєвий досвід, мовні норми у спілкуванні, соціокультурні реалії та особливості міжкультурної комунікації тощо [10];

б) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають: 1) спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію; 2) виявлення поваги до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров'я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності [10].

Не заперечно, що практичну канву вивчення історії України та Всесвітньої історії вибудовує навчальна програма, яка затверджена наказом Міністерством освіти і науки України (від 03.08.2022 р. №698), де окреслено наступні навчальні цілі: ефективність навчання залежить передусім від залучення учнівства до різноманітних видів діяльності, що дає змогу йому успішніше оволодівати суспільним досвідом і, як наслідок, забезпечує соціальну ак-

тивність особистості, її спрямованість на творчу діяльність. Тому, зокрема в старшій школі (сьогодні це 10-11 класи), до кожного розділу подано теми, які можуть бути розкриті під час виконання навчальних проєктів, написання есе, а також – у багатьох випадках – пропозиції щодо можливості використання міжпредметних зв'язків. Учителька/учитель на свій розсуд може обирати (змінювати/корегувати/доповнювати) теми, а також досліджувати їх у різний спосіб, залежно від умов організації навчального процесу, пізнавальних можливостей школярства, класу й індивідуального підходу вчительства до навчання здобувача освіти [3]. На жаль, відмічаємо те, що педагогічна спільнота не вся готова до нових осмислень історії та формувати інтерактивний освітній простір для критичного осмислення і дослідження історичного минулого нашого краю і зарубіжних країн.

Актуальними є нові методичні рекомендації, які передбачають іншу структуру інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ. 7 – 9 класи». Вона включає в себе – три роки послідовного базового предметного навчання, кожен навчальний рік складається зі вступу й повторення, п'яти тем та узагальнення за рік навчання. Рекомендованими тематичними блоками є, відповідно до «Базових знань» визначених Державним стандартом, Модельними навчальними програмами (далі – МНП) та навчальними підручниками окреслено теми: «Людина і природа», «Людина і влада», «Людина і суспільство», «Людина і світ матеріальних речей», «Людина і світ уявлень та ідей». Вищеокреслені трансформації в середній освіті та історичній галузі знань, звичайно визначено Концепцією «Нова українська школа» (далі – НУШ), яка сьогодні поступово наповнює новими історичними оцінками, знаковими подіями, фактами та історичними персоналіями, які суттєво змінюють зміст шкільної освіти [7; 8; 9; 10]. В ході дослідження, ми постійно відстежуємо паралельні процеси з організаційної, методичної та структурної трансформації, розвитку сучасної історіографічної й предметної направленості історичних знань, цільових компетентностей для життєвих практик особистості.

Навчальні підручники вже конкретизують освітні лінії, які сприяють формуванню індивідуальної ідентичності, як в курсі історії України, так і в контексті Всесвітньої історії. Адже національна ідентичність у всіх її внутрішніх/зовнішніх проявах і векторах може сформуватися через актуальні й різні навчальні проєкти та дослідження, які запропоновано у на-

вчальному підручнику або іншій навчальній літературі. Такі освітні наскрізні лінії мають проходити вже починаючи із 5 класу базової школи, в контексті вивчення курсу національної або всесвітньої історії, досягати розуміння процесів історичного розвитку на теренах нашого краю та враховувати зовнішні/внутрішні впливи на перебіг подій, фактів, діяльність персоналій, на розвиток української ідентичності і на окреслені процеси зовнішніх чинників (зарубіжних країн, політиків тощо).

На наше глибоке переконання український педагог в окресленому контексті є ключовою фігурою у досягненні мети визначеної державними регуляторами у сфері освіти і науки за напрямками – розвитку індивідуальних ототожнень здобувача освіти у мовному, культурному, громадянському та ціннісному аспектах. Він постає як педагог, який має вагомий професійний досвід організації навчального процесу для досягнення особливої суспільної мети – формування людини-патріота своєї української держави і народу. Адже чинне національне законодавство, яке вже інтегровано в європейський освітній процес значно розширило академічну свободу вчителя, який взяв на себе певну міру суспільно значимих зобов'язань, але ми розуміємо, що нею потрібно вірно розпоряджатися та досягати окресленої суспільством мети [18].

Свого часу, український політик періоду Української національної революції (1917-1921 років) Симон Петлюра писав, що «ми змагатимосся йти, розкриваючи зміст української державної ідеології та виясняючи шляхи і методи національного будівництва. Дорогою вона є для нас – та державність українська і по спогадах історичних, і тими забезпеченнями, що їх вона може одна дати для вільного та всебічного розвитку генія українського» [11, с. 309]. Окрема тема нові науково-дослідницькі результати осмислення діяльності окремих історичних постатей в подіях XX-XXI століття, їх життєві вчинки та результати політичної, творчої та наукової діяльності, які теж доповнюють індивідуальне і прикладове сприйняття для здобувачів освіти та їх власних життєвих практик. Адже індивідуальні вчинки національних діячів з питання розбудови української державності, відстоюванні національних інтересів та розвитку української культури формують нові світогляди й стають прикладом для вчинків людини у нових реаліях суспільного життя.

Також, актуалізуються суспільними проблемами про які наголошує сучасний американський історик Тімоті Снайдер, аналізуючи не-

долугі нацистські світогляди часів Другої світової війни які визначались таким висловом: «українці за своєю природою були колоніальним народом...» та сучасні імперські наративи «руського міра», тому враховуючи окреслені чинники, основою змістового трансформаційного процесу на уроці історії має постати й питання про подолання постколоніального минулого. Окреслені лінії мають проходити через зміст історичної освіти, так і по-новому осмисленні всіх відомих і забутих подій на теренах нашого краю та світової історії, які проходили в різні часи історії [15, с. 30; 6, с. 110]. На дане змістове питання акцентується увага навчальної програми з історії та навчальних підручників підготовлених авторськими колективами для використання в освітньому процесі середньої школи. Актуальними залишаються питання про подолання різних проявів колоніального минулого у сучасному освітньому й суспільному просторі, які ще мають місце в підручниках з історії та літератури, як основних гуманітарних дисциплін.

Відмічаємо, що сучасний виклик історії з минулого постає довготривала геноцидна і гібридна війна російського агресора, яка докорінно змінила суспільну свідомість українців, зокрема й власне ставлення до національної історії, яка завжди писалась колонізатором, агресором, окупантом. Тому й постає на часі проблема розвитку нового українського національного погляду на минулу історію та бачення перспективи розвитку нашого суспільства. Дослідник О. Панфілов відмічає, що «у сучасному глобальному цивілізаційному лабіринті кожна країна має свій критичний, єдино ефективний та конкурентоспроможний шлях розвитку, який повинен бути здійснений і покладений в основу національної стратегії розвитку» [2, с. 211]. Отже, не розставивши всі акценти на минулому, не знайшовши істину, розмежувавши позитивні та негативні чинники і розвиваючи оптимістичні сторінки історії ми будемо постійно блукати в лабіринтах страхів, розпачу, поразок і невпевненості у завтрашньому дні життя.

О. Удод вказує, що раніше був не дуже високий рівень сприйняття навіть слова «націоналізм» був пов'язаний насамперед з радянськими штампами і пропагандою. Водночас націоналізм і раніше більше підтримували й сприймали як патріотизм, вірність історії та традиціям, як пріоритет спільних інтересів тощо. Дослідник підкреслює, що «вітчизняна історична наука і, як наслідок, шкільна історія довгий час були в полоні позитивізму, який

накидався марксистською концепцією. Цей підхід полягав, по-перше, в ілюзії безперечної науковості та достовірності, по-друге, у жорсткій детермінованості історії соціально-економічними чинниками, а по-третє, в ілюзії безальтернативності історії» [15, с.7-11]. Тому місія науки і освіти в контексті викладу історії в змісті середньої освіти має подолати окреслені чинники та сформувати національні історичні лінії в навчальних програмах і підручниках, історичних знаннях здобувачів освіти. Новий рівень у змістовій частині історичної освіти має зайняти і регіональний компонент минулих подій, постатей, процесів. Адже вказаний компонент забутий і не систематизований для показу практик життя і розвитку територій та національно свідомих громад нашого краю.

Загальною думкою є розуміння того, що у викладанні історії є надважливим чинником – не уникати складних, трагічних і несправедливо забутих сторінок національного минулого. Науково-освітнє переосмислення різних сторінок української історії (втрата державності у 1921 році, Голодомори – 1932/1933; 1946/1947), знищення національно-визвольного руху (20-50-х років) та репресії за «незгоду», нацистська та советська окупація краю, виклики російсько-української війни розпочатої у 2014 році, всі ці пам'ятні події мають стати прикладом для сприяння індивідуальному й колективному процесу подолання посттравматичного імперського синдрому [15; 16; 18; 19; 20]. Адже, сьогодні важливими є думки, що український народ з гідністю пережив усі трагічні періоди національного розвитку, не відмовився від особливої ваги своїх національних інтересів й національної культури та продовжує відчувачи соціальний оптимізм розвивати власну національну державність і покращувати життя громадян.

Ми, вже раніше, привертати увагу освітньої і наукової спільноти на ключові аспекти педагогічно-освітніх проблем національно-патріотичного і громадянського виховання в освітньому середовищі та ділилися власними результатами педагогічних практик, які впроваджуються в середній освіті, на уроках гуманітарних дисциплін Дніпропетровського регіону [13, с. 1-22; 14, с.155]. Впровадження таких інтерактивних й дослідницьких практик дає надії на повноцінний і всебічний розвиток особистості, розбудову демократичного суспільства в Україні.

Висновки. Таким чином, за результатами дослідження ми дійшли до наступних висновків: 1) питання ідентифікаційного особистіс-

ного аспекту в змісті історичної освіти середньої школи вже має правове закріплення та процедуру регулювання; 2) навчальні програми та підручники з історії вже мають чіткі змістові лінії направлені на розвиток національної ідентичності особистості, але вони мають ще певні трансформаційні вади і проблеми педагогічної реалізації; 3) сучасними пріоритетами освітнього процесу є «знання про принципи національної ідентичності – свідоме мислення – державницький світогляд – суспільна етика – національна культура – громадсько-активна поведінка – індивідуальна відповідальність»; 4) основною фігурою у реалізації окреслених трансформацій в історичній освіті постає педагог та його методично-освітній компонент; 5) основну роботу з питання поєднання досягнень науки і освіти у викладі історичних

подій мають зацентрувати групи експертів і авторські колективи навчальних підручників з історії; 6) результати показали і наявність організаційних, методичних й інформаційних проблем у формуванні цифрової джерелової моделі (платформи) де є доступна інформація про історичні події, постатей та критичних оцінок, які будуть доступні у розумінні людини не дивлячись на вікові особливості та рівень підготовки здобувачів освіти.

Отже, відмічаємо, що загальноцивілізаційний розвиток України і євроінтеграційні процеси в освітній сфері поступово стають повноцінним вибором для держави та українського народу. Ми плануємо продовжити дослідницькі розвідки з окреслених нами питань трансформаційних процесів в освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безена І. Проблеми державного управління стратегічним розвитком громади через міжкультурне розуміння та розвиток освітньої сфери (регіональний аспект). *Право та державне управління*. Збірник наукових праць. Серія: Державне управління. 2020 р., №3. С. 150-156. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.3.22>
2. Безена І., Карпань І. Трансформації змісту шкільної історичної освіти: вивчення подій та суспільного розвитку. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 66. Т. 1. С. 115-125. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-2>
3. Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для ЗЗСО. Київ: HREC PRESS, 2022. 260 с.
4. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo, 2019. 655с.
5. Лопатська Н. Нація, націоналізм та національна ідентичність: історіографічний аспект дослідження. *Культурологічний альманах*. Вип. 2, 2023. С. 89-94.
6. Міхно О. Деколонізація української педагогічної біографістики: теоретичні контури. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 1. С.104-113.
7. МНП «Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)» (варіант 2) для ЗЗСО (автори: Власова Н., Желіба О., Кронгауз В., Секиринський Д., Щупак І.). «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (Наказ від 24.07.2023 №883). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Hromad.ta.istor.osv.hal.2023/Istoriya-Ukr.i.svit.7-9-intehr.kurs-variant.2-Vlasova.ta.in.13.09.2023.pdf>
8. МНП «Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)» (варіант 1) для ЗЗСО. (автори: Секиринський Д., Власова Н., Желіба О., Кронгауз В., Щупак І.). «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ від 24.07.2023 № 883). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Hromad.ta.istor.osv.hal.2023/Istoriya-Ukr.i.svit.7-9-intehr.kurs-variant.1-Sekyrinskyi.ta.in.13.09.2023.pdf>
9. Петлюра С. Розпочинаючи видання... Статті. Київ. Вид. худож. літер. «Дніпро». 1993. 341с.
10. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти. Постанова КМУ від 30.09.2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
11. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 141-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-kontseptsii-derzhavnoi-tsilovoi-sots-a141r>
12. Про освіту. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
13. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження КМУ від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>

14. Снайдер Тімоті. Чорна земля. Голокост як історія і застереження. Пер. З англ. П. Білак та ін. Київ «Медуза». 2017. 396с.
15. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори в п'яти томах. Т. 1. Київ. 1979. 686с.
16. Удод О. Історія для об'єднаної Європи: концепція історичної освіти 12-річної школи в Україні: Аналітична записка / Відп. ред. В. А. Смолій. Київ: Інститут історії України НАН України, 2023. 38 с. URL: <file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/0017890.pdf>
17. Удод О., Ясь О. Просторово-регіональна сегментація української історіографії: радянська спадщина, сучасний стан і перспективи: Аналітична записка / За ред. В. Смолія. Київ: НАН України. Ін-т історії України, 2020. 48 с. URL: <file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/0015800.pdf>
18. Українське суспільство в умовах глобальних змін: цивілізаційний вимір. Монографія/за заг. ред. проф. Панфілова О.Ю. Харків: ВД «Інжек», 2015. 210с.
19. Шпорлюк Р. Імперія та нації (з історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусі). Київ 2000. URL: <http://litopys.org.ua/sporl/sh.htm>
20. Sahuichenko V. Shynkarenko V. Bezena I. Perederii O. Martynenko Olha. STATE POLICY ON THE FORMATION OF STUDENTS' CIVIC AND SOCIAL COMPETENCES IN CONDITIONS OF EDUCATIONAL REFORM. *Educacao&Formacao, Fortaleza*. V.5, n.15. p.1-22, set./dez. 2020. Brazil. Educ. Form., Fortaleza, v. 5, n. 3, p. 1-22, set./dez. 2020 DOI: <https://doi.org/10.25053/redufor.v5i15set/dez.3080>

Стаття надійшла до редакції 03.04. 2024

Стаття рекомендована до друку 06.05.2024

Ivan BEZENA

PhD in Philosophical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social and Humanitarian Education of the Dnipro Academy of Continuing Education of the Dnipropetrovsk Regional Council;

Dnipro, v. V. Antonovycha 70, 49006, Ukraine

ivanbezen@ukr.net ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7169-2038>

NATIONAL IDENTITY OF THE INDIVIDUAL AND MODERN TRANSFORMATIONS IN THE HISTORICAL FIELD OF SECONDARY SCHOOL KNOWLEDGE

The article analyses the processes of transformation of historical education carried out in the context of the New Ukrainian School Concept and the higher education system, which outline the key issues of optimising the structure and content of the historical educational field of knowledge. The new State Standard of Basic Secondary Education and transformations in the content of professional training in higher education are becoming the cross-cutting canvas in the field of school education and the basis for the outlined processes. The author notes that work has begun on modernising and decolonising the content of the curricula on the history of Ukraine and World History, rethinking the course of national history in the context of the outlined context, filling it with research results on different periods of history and their assessment, a new look at events and facts, the activities of historical figures, etc. A special place in this context belongs to the individual development of cross-cutting knowledge of history and the impact of human activity on the economic, social and political development of the surrounding world, the worldview and multiculturalism of the inhabitants of the region, etc.

The article deals with regulatory, scientific and practical issues related to the analysis of the processes of transformation of the historical educational field of school (curricula, textbooks), which are aimed at developing the national identity of the individual through new educational lines and rethinking the historical past and the activities of Ukrainian society in building the statehood. The main focus was on the study of the content of historical knowledge in basic secondary education, which is being implemented in accordance with the new version of the State Standard in the context of the New Ukrainian School. The methods of researching this scientific problem were: analysis of normative and practical issues of transformation processes in the content of historical education, comparison of individual topics and problems of historical education, forecasting the prospects of educational processes, etc.

We have come to the conclusion that the relevance of the problem of transforming historical education through content, updating methodological tools, rethinking and decolonising information about historical processes is not yet complete, it requires further research, analysis and adjustment of understandings.

Key words: *content of school education, historical field of knowledge, textbooks, curricula, state standards, sustainable personal development.*

REFERENCES

1. Bezena, I. (2020). Problems of public administration of strategic community development through intercultural understanding and development of the educational sphere (regional aspect). *Law and public administration. Collection of scientific papers. Series: Public Administration*. № 3. S. 150-156. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.3.22> [in Ukrainian].
2. Bezena, I., Karpan, I. (2023). Transformation of the content of school historical education: studying events and social development. *Topical issues of the humanities*. Issue 66. VOL. 1. PP. 115-125. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-2> [in Ukrainian].
3. World history. History of Ukraine (Integrated course). Grade 6. World history. Grades 7-9. History of Ukraine. Grades 7-9. World history. Grades 10-11. History of Ukraine. Grades 10-11. (2022) Curricula for general secondary schools. Kyiv: HREC PRESS, S. 260 [in Ukrainian].
4. Hrytsak, Ya. (2019). An outline of the history of Ukraine. Formation of the Modern Nation of the XIX-XX centuries. Kyiv: Yakaboo, S. 655 [in Ukrainian].
5. Lopatska, N. (2023). Nation, nationalism and national identity: a historiographical aspect of the study. *Cultural Studies Almanac*. Issue 2, 2023. S. 89-94. [in Ukrainian].
6. Mikhno, O. (2024). Decolonisation of Ukrainian pedagogical biography: theoretical contours. *Ukrainian Pedagogical Journal*. № 1. S.104-113. [in Ukrainian].
7. The IEP "History: Ukraine and the World (2023). Grades 7-9 (integrated course)" (version 2) for general secondary education (authors: Vlasova N., Zheliba O., Kronhaus V., Sekyrynskyi D., Shchupak I.). "Recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine" (Order of 24.07. №883). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Hromad.ta.istor.osv.hal.2023/Istoriya-Ukr.i.svit.7-9-intehr.kurs-variant.2-Vlasova.ta.in.13.09.2023.pdf> [in Ukrainian].
8. IEP "History: Ukraine and the World (2023). Grades 7-9 (integrated course)" (version 1) for general secondary education (authors: D. Sekyrynskyi, N. Vlasova, O. Zheliba, V. Krongauz, I. Shchupak). "Recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine" (order of 24.07. № 883). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Hromad.ta.istor.osv.hal.2023/Istoriya-Ukr.i.svit.7-9-intehr.kurs-variant.1-Sekyrynskyi.ta.in.13.09.2023.pdf> [in Ukrainian].
9. Petliura, S. (1993). Starting the publication... Articles. Kyiv. Art letter publishing house. "Dnipro" 341s. [in Ukrainian].
10. On some issues of state standards of complete general secondary education (2020). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 30.09. No. 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%B-F#Text> [in Ukrainian].
11. On Approval of the Concept of the State Targeted Programme for Strengthening Ukrainian National and Civil Identity for the Period up to 2028 (2024). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 16 February. No. 141-p. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhalennia-kontseptsii-derzhavnoi-tsilovoi-sots-a141r> [in Ukrainian].
12. On education. The Law of Ukraine (2017). Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), No. 38-39, p. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
13. On approval of the Concept for the implementation of state policy in the field of reforming general secondary education "New Ukrainian School" for the period up to 2029 (2016). Order of the CMU of 14.12. No. 988-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> . [in Ukrainian].
14. Snaider Timoti (2017). Black Earth. The Holocaust as History and Warning. Translated from English by P. Bilak et al. Kyiv: Medusa. 396s. [in Ukrainian].
15. Sukhomlynskyi, V.O. (1979). Problems of educating a fully developed personality. Selected works in five volumes. Vol. 1. Kyiv. 686s. [in Ukrainian].
16. Udod, O. (2023). History for a united Europe: the concept of historical education of 12-year school in Ukraine: Analytical note / Edited by V. A. Smolii. Kyiv: Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, 38 s. URL: <file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/0017890.pdf> (accessed: 22.05.2024). [in Ukrainian].
17. Udod, O., Yas, O. (2020) Spatial and Regional Segmentation of Ukrainian Historiography: Soviet Legacy, Current Status and Prospects: Analytical note / edited by V. Smolii. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of History of Ukraine, 48 s. URL: <file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/0015800.pdf> (accessed 22.05.2024). [in Ukrainian].
18. Ukrainian Society in the Context of Global Changes: Civilisational Dimension (2015). Monograph / edited by Prof. Panfilov O.Y. Kharkiv: Inzhnek Publishing House, 210c. [in Ukrainian].
19. Shporliuk, R. (2000). Empire and Nations (from the historical experience of Ukraine, Russia, Poland and Belarus). Kyiv. URL: <http://litopys.org.ua/sporl/sh.htm> [in Ukrainian].
20. Sahuichenko, V., Shynkarenko, V., Bezena, I., Perederii, O., Martynenko, O. (2020). State policy on the formation of students' civic and social competences in conditions of educational reform. *Educacao&Formacao, Fortaleza*. V.5, n.15. p.1-22, set./dez. 2020. Brazil. Educ. Form., Fortaleza, v. 5, n. 3, p. 1-22, set./dez. 2020 DOI: <https://doi.org/10.25053/redufor.v5i15set/dez.3080> [in English].

The article was received by the editors 03.04.2024

The article is recommended for printing 06.05.2024